

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Studentská práce

Celostátní studentská vědecká konference – Historie 2020

**Hornolužické církevní instituce ve světle ustanovení krále Jana
Příspěvek k církevní politice Jana Lucemburského ve vedlejších zemích
České koruny**

Bc. Stanislav Ulman

Praha 2020

V Praze dne 26. 2. 2020

.....

Stanislav Ulman

Úvodem

Problematika církevních dějin vedlejších zemí České koruny, stejně jako zhodnocení církevní politiky krále Jana Lucemburského, skrývá stále ještě řadu neprobádaných témat. Jedním z nich je i pohled na Janův vztah k církevním institucím v Horní Lužici, kterou postupně získal do svého bezprostředního vlastnictví.¹ Církevní mecenášství Jana Lucemburského bylo dlouhou dobu v české historiografii opomíjeno, respektive se omezovalo na založení smíchovské kartouzy na sklonku králova života.² V posledních letech ovšem ožívá zájem rozšířit tento pohled i o méně okázalé projevy zbožnosti, mezi něž patří královy donace pro kláštery a další církevní instituce.³ Stranou jsou ovšem i nadále ponechány oblasti, které se díky úspěšné zahraniční politice krále Jana staly na dlouhou dobu nedílnou součástí českého státu. Tento příspěvek si tak klade za cíl rozšířit povědomí o církevních dějinách Horní Lužice a také upozornit na další aspekty vlády Jana Lucemburského.

Charakteristika pramenů a literatury

Předkládaná práce se opírá zejména o prameny diplomatické povahy, tedy listiny, které král Jan nechal vydat pro hornolužické církevní instituce. Jelikož se mnohé z Janových listin nedochovaly v originále, bylo nezbytné pracovat s dostupnými pramennými edicemi. Úplné znění většiny z Janových ustanovení lze nalézt v prvním svazku edice *Codex diplomaticus Lusatiae superioris* od hornolužického historika Gustava Köhlera,⁴ jenž působil v Hornolužické společnosti věd. Zmíněná edice ovšem obsahuje řadu nepřesností, proto jsem přihlédl i k dalším relevantním pracím. Znění některých Janových listin lze nalézt v rozsáhlém díle Johanna Benedikta Carpzoa z počátku 18. století.⁵ Z registářů bych zmínil soupis Joachima Prochna, jehož práce neobsahuje jen registry listin, ale také záznamy z pramenů narativních. Územně se Prochnův registář omezuje pouze na území Žitavska,

---

¹ K územní politice krále Jana blíže Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993.

² K založení smíchovské kartouzy blíže Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Fundace českých králů ve 14. století*, in: TÁŽ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010, s. 106–162, zejména s. 108–111. O okolnostech založení kartouzy, stejně tak o církevním mecenášství krále Jana s důrazem na České království se zmiňují také autoři nejnovějších biografii krále Jana. Lenka BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018, s. 376nn.; Wojciech IWANCZAK, *Jan Lucemburský. Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*, Praha 2018, s. 86nn.

³ Zdeněk VAŠEK, „...aby se jim více líbilo modlit se dnem i nocí za nás“. *Donace v českých zemích ve vrcholném středověku*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2008; TÝŽ, *Zbožné dary v českém středověku*, netištěná disertační práce FF UK, Praha 2016; TÝŽ, *Zbožná nadání příslušníků panovnické rodiny a další projevy jejich přízně církvi v letech 1310–1333 (1335)*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 3, 2011, č. 2, s. 55–67.

⁴ *Codex diplomaticus Lusatiae superioris. Sammlung der Urkunden für die Geschichte des Marggrafthums Ober-Lausitz I*, hrsg. v. Gustav KÖHLER, Görlitz 1856 (Dále CDLS).

⁵ Johann Benedikt CARPZOV, *Neueröffneter Ehren-Tempel Merckwürdiger Antiquitäten des Marggrafthums Ober-Lausitz I*, Leipzig – Budissin 1719 (Dále J. B. CARPZOV, *Ehren-Tempel I*).

nejsevernějšího cípu Českého království.⁶ Připomenout je nutné také Zobelův registář *Verzeichniss Oberlausitzischer Urkunden*, který pokrývá dlouhé období až do roku 1803,⁷ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*⁸ a svazky sedmého dílu edice *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*.⁹ V případě cisterciáckého kláštera St. Marienstern jsem využil edici *Die Urkunden des Klosters Marienstern*, obsahující celé znění Janovy nejvýznamnější listiny pro tento ústav.¹⁰ Registry všech dochovaných mariensternských listin lze také dohledat na webových stránkách klášterního archivu.¹¹ Soupis listin, které byly uloženy v klášterním archivu St. Marienthal, vytvořil na počátku 20. století Richard Doehler, který jako první člověk z vnějška klauzury mohl studovat klášterní listiny v originálu.¹² Z prací českých historiků, kteří se zajímali o archivní prameny jednotlivých institucí, zmiňují studii Lenky Bobkové a Kateřiny Valentové o listinách Jana Lucemburského a Karla IV., které jsou uchovány v kolegiátním archivu v Budyšíně. Autorky do své studie zařadily také registry jednotlivých listin a všímají si i širších okolností jejich vydání.¹³ Pro komparaci Janových listin s ustanoveními jeho předchůdců na českém trůnu jsem využil edici *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*.¹⁴

Taktéž literatura k dějinám jednotlivých církevních institucí na území Horní Lužice je poměrně bohatá. V případě kolegiátní kapituly v Budyšíně bych upozornil na starší, nicméně hodnotný příspěvek o počátcích kapituly od Franze Schwarzbacha publikovaný v jednom z čísel řady *Neues Lausitzisches Magazin*.¹⁵ Ze současných autorů zmiňují německého historika Hermanna Kinneho, jenž mnohá Schwarzbachova tvrzení vyvrací.¹⁶ K dnes již

---

⁶ *Regesten zur Geschichte der Stadt und des Landes Zittau*, hrsg. v. Joachim PROCHNO, in: *Neues Lausitzisches Magazin* 13, 1937, s. 79–198 (Dále J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*).

⁷ *Verzeichniss Oberlausitzischer Urkunden* I, hrsg. v. Johann Gottlob ZOBEL, Görlitz 1799 (Dále J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss*).

⁸ *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* I–IV, ed. Karel Jaromír ERBEN – Josef EMLER, Praha 1855–1892 (Dále *RBM*).

⁹ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* VII/1–3, ed. Josef CHYTIL, Brno 1858–1864 (Dále *CDM*).

¹⁰ *Die Urkunden des Klosters Marienstern*, herausgen. aus *Neues Lausitzisches Magazin* 35, 1859.

¹¹ Archiv Kloster St. Marienstern, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdofree.com/urkunden/>.

¹² *Diplomatarium Vallis S. Mariae monasterii sanctimonialium ord. cisterciensis. Die Urkunden des königlichen Jungfrauenstifts und Klosters Cistercienser-Ordens zu St. Marienthal*, hrsg. v. Richard DOEHLER (= Sonderdruck *Neues Lausitzisches Magazin* 78, 1902) (Dále R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*).

¹³ Lenka BOBKOVÁ – Kateřina VALENTOVÁ, *Listiny Jana Lucemburského a Karla IV. v kapitulním archivu v Budyšíně*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, edd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, Praha 1998, s. 71–83.

¹⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*: II, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912; III/2, ed. Zdeněk KRISTEN, Praha 1962 (Dále *CDB*).

¹⁵ Franz SCHWARZBACH, *Geschichte der Kollegiatkirche und Kollegiatstiftes St. Petri zu Bautzen im Mittelalter*, in: *Neues Lausitzisches Magazin* 105, 1929, s. 76–113.

¹⁶ Hermann KINNE, *Das Kollegiatstift st. Petri zu Bautzen von der Gründung bis 1569* (= *Germania Sacra, Dritte Folge, Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das (exempte) Bistum Meissen I*), Berlin – Boston 2014.

zaniklým sakrálním stavbám v Budyšíně jsem využil publikaci *Bautzens verschwundene Kirchen*.¹⁷

Ze současné domácí historiografie se hornolužickým řádovým domům intenzivně věnuje Jan Zdichynec, který publikoval četné studie zejména k dějinám kláštera St. Marienthal.¹⁸ Náboženským poměrům v českém Žitavsku se věnoval také Jan Kapristán Vyskočil, odborník na církevní dějiny.¹⁹ Z přehledových prací lze zmínit publikaci Kateřiny Charvátové o dějinách cisterciáckých klášterů, které se již dnes nacházejí za hranicemi Čech.²⁰ V případě kláštera cisterciacek St. Marienstern je nutné upozornit, že téměř všechny publikace se omezují na okolnosti založení kláštera či na sbírky uměleckých předmětů, které se k tomu prostředí vztahují.²¹ Proto jsem zejména k zasazení Janových listin do širších souvislostí využíval dnes již starší práce Hermanna Knotheho, odborníka na dějiny Horní Lužice, a Alexandera Hitschfela.²² Dějiny kláštera St. Marienthal zpracoval v první polovině 19. století Joseph Bernhard Schönfelder, který se ovšem dopustil řady nepřesností, daných patrně silným vlivem klášterní tradice i omezeným přístupem k listinnému materiálu, dnes z velké části znehodnoceného.²³

---

¹⁷ Silke KOSBAB – Kai WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, Bautzen 2008.

¹⁸ Jan ZDICHYNEC, *Klášter Marienthal v Horní Lužici*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2002; TÝŽ, *Marienthal v českém Žitavsku od založení do husitských válek*, in: Gotické umění a jeho historické souvislosti I, edd. Jaromír HOMOLKA – Michaela HRUBÁ – Petr HRUBÝ – Michaela OTTOVÁ, Ústí nad Labem 2001, s. 107–145; TÝŽ, *Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234–1547)*, in: Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC (= Korunní země v dějinách českého státu I), Ústí nad Labem 2003, s. 166–218; TÝŽ, „*Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis*“. *Panovnická moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13. – 15. století*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, edd. Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ, Praha – Litomyšl 2005, s. 205–218.

¹⁹ Jan Kapristán VYSKOČIL, *Náboženské poměry v dějinách Žitavska*, in: Žitavsko v českých dějinách. Sborník prací členů Výzkumného vědeckého sboru při koordinačním hraničním výboru v Praze, edd. Antonín FRINTA – Hugo ROKYTA, Praha 1947, s. 58–88.

²⁰ Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2018.

²¹ *Zeit und Ewigkeit. 128 Tage in St. Marienstern, Ausstellungskatalog*, hrsg. v. Judith OEXLE – Markus BAUER – Marius WINZELER, Halle an der Saale 1998; *750 Jahre Kloster St. Marienstern*, hrsg. v. Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, Halle/Saale 1998; Marius WINZELER, *St. Marienstern. Der Stifter, sein Kloster und die Kunst Mitteleuropas im 13. Jahrhundert*, Wettin-Löbejün 2011.

²² Hermann KNOTHE, *Urkundliche Geschichte des Jungfrauenklosters Marienstern, Cisterzienserordens, in der Königl. Sächs. Oberlausitz von der Zeit seiner Gründung bis Anfang des sechszehnten Jahrhunderts*, Dresden 1871; Alexander HITSCHFEL, *Chronik des Cisterzienserinnenklosters Marienstern in der königlich sächsischen Lausitz*, Opitz – Warnsdorf 1894.

²³ Joseph Bernhard SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte des Königlichen Jungfrauenstifts und Klosters St. Marienthal, Cistercienser-Ordens, in der Königlichen Sächsischen Oberlausitz*, Zittau 1834.

Církevní mecenášství Jana Lucemburského v Horní Lužici

Za přirozené duchovní centrum Horní Lužice, která podléhala pravomoci míšeňského biskupa, lze považovat kolegiátní kapitolu při kostele sv. Petra v Budyšíně. Pro neexistenci zakládací listiny nelze s přesností určit datum jejího založení, přesto je možné klást její počátky před rok 1221, kdy je poprvé listinně doložena. Jejím zakladatelem byl míšeňský biskup Bruno II. z Porstendorfu, který 24. června 1221 vysvětil nový chór kostela, původně zasvěcený sv. Janu Křtiteli,²⁴ a daroval kapitule ves Schmiedefeld se vším příslušenstvím a biskupské desátky v Kunnersdorfu u Löbau.²⁵ V čele kapitoly stával probošt, který byl vybírán ze členů míšeňské biskupské kapitolu. Prvním budyšínským proboštem míšeňský biskup jmenoval Dětricha, který však do úřadu nenastoupil.²⁶ Již od samého počátku patřil mezi podporovatele kapitolu také český král Přemysl Otakar I. a králevic Václav, o čemž se zmíním v souvislosti s listinou Jana Lucemburského z roku 1329.

Pro budyšínskou kapitolu vydal český král Jan Lucemburský celkem tři listiny. První z nich je datována k dubnu 1325. Tehdy dovolil budyšínskému kanovníkovi Mikuláši z Chemnitz („*Nicolaj de Chemnitz*“) zakoupit 16 kop nebo hřiven z platů v Budyšínku z důvodu navýšení počtu oltářníků v budyšínském kostele. Podle králova ustanovení měly nově nabyté příjmy náležet kapitule svobodně po věčné časy.²⁷ Prvá Janova listina byla vydána během jeho pobytu v Čechách, kde sháněl finanční prostředky pro válku s městem Mety, u jehož patriciátu byl silně zadlužen.²⁸

Listinou z ledna 1327 král potvrdil, že Albrecht z Nostitz²⁹ daroval kapitule patronátní právo ke kapli Panny Marie na Ortenburgu,³⁰ které držel od krále jako léno („...*Albertus a*

---

²⁴ K stavebnímu vývoji kostela sv. Petra blíže Kai WENZEL – Birgit MITZSCHERLICH – Nicole WOHLFARTH, *Der Dom St. Petri zu Bautzen*, Bautzen 2016.

²⁵ CDLS I, s. 27–28, č. 14; F. SCHWARZBACH, *Geschichte der Kollegiatkirche*, s. 87; H. KINNE, *Das Kollegiatstift*, s. 78, 86–87, L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 72.

²⁶ Richard REYMAN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, Bautzen 1902, s. 282nn.; Hermann KNOTHE, *Die Pröpste des Kollegiatstifts St. Petri zu Bautzen von 1221–1562*, in: *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde* 11, 1890, s. 17–46, zde s. 18nn.

²⁷ CDLS I, s. 258–259, č. 182 (uvádí namísto 16 hřiven 18). Regest též L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 79, č. 1. Zmínka o Janově konfirmaci též Hermann KNOTHE, *Die Pröpste*, s. 25, který rovněž uvádí příjem ve výši 18 hřiven.

²⁸ Příčinou střetnutí mezi Lucemburky a jejich spojenci na jedné straně a městem Mety na straně druhé, které vypuklo v roce 1324, byla zadluženost Jana Lucemburského a jeho spojenců u bohatého metského patriciátu, který skupoval zadlužené šlechtické statky, aniž by si vyžádal souhlas svých lenních pánů. Válka se táhla až do března 1326, kdy se podařilo uzavřít mír. Jelikož se Janovi nedostávalo finančních prostředků, musel se v březnu 1325 navrátit do Čech, kde je úpěnlivě sháněl. Na druhou stranu vyvinul král i mimořádnou diplomatickou aktivitu, vydával nová privilegia, práva, milosti a konfirmace, mezi něž patří i první Janova listina pro budyšínskou kolegiátu. K tomuto období blíže Jirí SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994, s. 382nn.; L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 328–329. O kontextu vydání listiny se zmiňují též L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 74.

²⁹ K Albrechtovi z Nostitz a jeho donaci podrobněji S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 25–26.

nobis in feudo tenuit...“) a z něhož měl jisté užitky i někdejší probošt Bernard z Lipé (1314–1318).³¹ Silke Kosbab a Kai Wenzel uvádí podle mého názoru oprávněnou domněnku, že kaple mohla být založena některým z někdejších zeměpánů budyšínské marky, proto také král Jan patronátním právem nad mariánskou kaplí disponoval.³² Pokud bychom měli Janovu konfirmaci zasadit do kontextu doby, byla vydána během jeho pobytu v Praze, kdy se chystal k diplomatickým jednáním ve prospěch Ludvíka Bavora a zároveň se začal zajímat opět o polské záležitosti.³³

Vraťme se ale ke kapli Panny Marie, která se podruhé připomíná v roce 1339 v souvislosti s právním sporem. Ačkoli král Jan v roce 1327 výše zmiňovanou listinou souhlasil s odstoupením patronátního práva k mariánské kapli ve prospěch kapituly, udělil patronát svému notáři, jenž se jmenoval Hermann Thesaurus. Král Jan dokonce pověřil fojta budyšínské marky, aby prebendu přiznal již zmiňovanému notáři. Kapitula se ovšem proti královi pokusu omezit její dosavadní práva postavila a celý spor skončil tím, že se Hermann Thesaurus musel svých nároků vzdát.³⁴

Patrně za nejvýznamnější z králových listin lze považovat listinu z května 1329, která byla vydána v Budyšíně, kam král Jan dorazil ze Zhořelce.³⁵ Samotnou listinou vzal Jan Lucemburský pod svoji ochranu „*deutos nostros prepositum decanum et capitulum ecclesie Budissinensis bonis, possessionibus, rebus et subditis coram omnibus*“.³⁶ Všem fojtům („*advocatis*“), nyní i budoucím, ustaveným pro marku budyšínskou a zemi zhořeleckou, nařídil, aby chránili budyšínskou kapitulou, včetně jejího vlastnictví a poddaných a aby donutili všechny k placení desátku nebo povinných dávek. Za zajímavou lze považovat následující větu obsaženou v listině: „*Predecessores etenim nostri supra dictam tutelam*

---

³⁰ V listině není Ortenburg výslovně uveden. Kaple se nacházela „*in castro nostro Budissin*“. Silke Kosbab a Kai Wenzel ve své práci vylučují názory některých badatelů, kteří zaměňovali mariánskou kapli s Liebfrauenkirche a v pramenech uváděnou lokaci „*in castro*“ považovali obecně za Budyšín. Liebfrauenkirche se ovšem nacházel za zdmi města a v pramenech byl vždy označován jako „*ecclesia*“, nikoli „*capella*“. S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 25.

Vedle kaple Panny Marie se na Ortenburgu nacházela ještě další kaple, která byla zasvěcena sv. Jiří a k jejímu vysvěcení došlo v roce 1225. Richard REYMANN, *Geschichte der Stadt Bautzen*, s. 215. Ke kaplím a zejména ke kapli sv. Jiří blíže S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 17–25.

³¹ CDLS I, s. 265–266, č. 188. Regesty též L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 79, č. 2; RBM III, s. 490, č. 1259; CDM VII/3, s. 850, č. 219; J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss*, s. 33. K Bernardovi z Lipé, který měl být strýcem míšeňského biskupa Vítka II. z Koldic, například H. KINNE, *Das Kollegiatstift*, s. 770–771; H. KNOTHE, *Die Pröpste*, s. 24–25, jenž se také zmiňuje o darování Albrechta z Nostitz.

³² S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 26.

³³ L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 74.

³⁴ S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 27–28; H. KNOTHE, *Die Pröpste*, s. 26.

³⁵ L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 74.

³⁶ Volný překlad: „*přede všemi naše zbožné: probošta, děkana a kapitulou budyšínského kostela, co se týče i jejich majetků, držav, věcí a jejich poddaných.*“

consimili muniuerunt ecclesiam, prout ex eorum didicimus literis, quas etiam scripti presentis patrocínio duximus approbandas.“³⁷

Král Jan se tak výslovně přihlásil k odkazu svých předchůdců na českém trůnu, jmenovitě Přemysla Otakara I. a Václava III. Přemysl Otakar I. vzal budyšínský kostel („*ecclesiam Budissinensem cum omnibus personis ac rebus pertinentibus*“) pod svoji královskou ochranu již 28. září 1220, tedy na svátek sv. Václava. Učinil tak „*pro salute animae nostrae.*“ Zároveň ustanovil, že může přijmout darem tři nebo čtyři lány, aniž by na toto zboží mohla vznést nárok jiná církevní instituce. Taktéž přikázal, aby žádný z jeho nástupců toto ustanovení nijak neměnil.³⁸ Ačkoli Hermann Kinne nesdílí Schwarzbachův názor, že lze české krále považovat za hlavní fundátory budyšínské kolegiáty,³⁹ přesto se domnívám, že Přemyslu Otakarovi I. nelze upřít významnou roli v počátcích kolegiáty. Podle mého mínění na závažnost Přemyslovy listiny poukazuje i datum jejího vyhotovení.

Ochranu nad kapitulou převzal již zmiňovaný Václav III. v roce 1305, o čemž se dozvídáme pouze z kopiáře. Zároveň ustanovil, že pokud by někdo násilně odebral cokoli z majetků kapituly, musel by vrátit dvojnásobek.⁴⁰ Další písemnosti pro budyšínskou kapitolu vyhotovil také Václav I., syn Přemysla Otakara I. Jeho listiny se ovšem týkají majetkových záležitostí. V červenci 1228, tedy ještě za života svého otce a nedlouho po založení kolegiáty, Václav dovolil, aby kapitula nabyla tří lánů ve vsi „*Wawiz*“ (dnešní Wawitz u Budyšína) a v květnu 1240 již jako samostatný vládce vyňal dvorec v majetku kapituly z městského práva.⁴¹

V průběhu 13. století byly na území Horní Lužice zakládány také první kláštery. Nízký počet řeholních institucí připisuje Jan Zdichytec pomalejšímu etablování církevních poměrů, okrajovému postavení oblasti, která byla strategicky významná, ale málo úrodná, a také menšímu významu zdejší šlechty, tradičního podporovatele klášterů.⁴² V Horní Lužici nejdříve vznikaly kláštery františkánské, které se v době vlády Jana Lucemburského

³⁷ CDLS I, s. 280–281, č. 200. Volný překlad: „*Totíž i naši předkové podobně posilovali tento kostel svou ochranou, jak jsme se dozvěděli z jejich listin, které chceme potvrdit obsahem této listiny.*“ Regesty též L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 79, č. 3; RBM III, s. 614, č. 1564, J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss*, s. 35.

³⁸ Ačkoli není kapitula v listině výslovně uvedena a zmiňován je pouze budyšínský kostel, domnívám se, že se může úryvat pod slovy „*cum omnibus personis*“. CDLS I, s. 26–27, č. 13, znění též CDB II, s. 186, č. 201. Regest též RBM I, s. 294–295, č. 630. O listinách přemyslovských králů se zmiňují také L. BOBKOVÁ – K. VALENTOVÁ, *Listiny*, s. 73, pozn. 10.

³⁹ H. KINNE, *Das Kollegiatstift*, s. 78, k roli Přemysla Otakara I. s. 81–84; F. SCHWARZBACH, *Geschichte der Kollegiatkirche*, s. 90.

⁴⁰ CDLS I, s. 182, č. 118.

⁴¹ CDLS I, s. 42–43, č. 25; CDLS I, s. 57–58, č. 36. Znění listin též CDB II, s. 314, č. 319; CDB III/2, s. 306–308, č. 228. Regesty listin RBM I, s. 341, č. 732; RBM I, s. 458, č. 986.

⁴² J. ZDICHYNEC, *Kláster Marienthal*, s. 38; Zdeněk BOHÁČ, *Die Zisterzienserklöster in der Lausitz und ihre Beziehung zu den Böhmischen Ländern*, in: TÝŽ, *České země a Lužice*, Tišnov 1993, s. 27–39, zde s. 27.

nacházely téměř ve všech hornolužických zeměpanských městech, v Budyšině, Zhořelci, Löbau, Lubáni a v tehdy české Žitavě, v níž se nacházela ještě johanitská komenda.⁴³

V době vlády Jana Lucemburského došlo také k založení komunity magdalenitek v Lubáni. Jejím zakladatelem byl slezský kníže Jindřich Javorský, do roku 1329 držitel Zhořelecka, východní části Horní Lužice. V roce 1320 vydal kníže Jindřich listinu pro magdalenitky z Naumburgu am Queis (dnešní Nowogrodziec v Polsku), kterou tamním řeholnicím daroval patronátní právo k farnímu kostelu v Lubáni.⁴⁴ Přestože se nejedná o zakládací listinu v pravém slova smyslu, jak upozorňují někteří badatelé, dovolil bych si s tímto tvrzením polemizovat. V listině se totiž výslovně uvádí, že po uprázdnění kostela mají řeholnice do Lubáně přijít a zřídit při kostele nový a na Naumburgu nezávislý konvent. Stejně jako v případě krále Jana, jak se níže zmíním, byla také pro Jindřicha Javorského důležitá péče o svou duši i o duše svých blízkých. V listině se totiž uvádí, že vše Jindřich učinil pro spásu duše své, svých předků a nástupců („*pro remedium anime nostre nostrorum progenitorum et successorum*“). Jindřichovi taktéž záleželo na tom, aby jeho fundace vzkvétala, proto nařídil svým nástupcům, aby lubáňské řeholnice ochraňovali a aby pod pohrůzkou hněvu všemohoucího Boha neporušovali jejich práva.⁴⁵ První řeholnice přišly do Lubáni před rokem 1326, kdy je doložena jako převorka Alžběta ze Salzy, jež pocházela ze starého lužického rodu.⁴⁶

Za nejvýznamnější kláštery lze ovšem považovat dodnes funkční konventy cisterciáček St. Marienstern a St. Marienthal, který se v době vlády krále Jana nacházel v Žitavsku, nejsevernější výspě Českého království. Přesto jsem se z praktických důvodů rozhodl tento klášter do svého výzkumu zařadit, jelikož se klášterní doména rozléhala i za hranicemi Českého království, tedy v Horní Lužici.

---

⁴³ K františkánským klášterům četné studie ze sborníku *Die Bettelorden in den beiden Lausitzen. Geschichte – Architektur – Kunst*, hrsg. v. Annet GERMANN – Dirk SCHUMANN – Marius WINZELER, Berlin 2017. K žitavské komendě blíže Petr HRACHOVEC, *Johanité v náboženském životě na Žitavsku*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2006.

⁴⁴ Lubán držel kníže Jindřich až do své smrti v roce 1346.

⁴⁵ CDLS I, s. 239–241, č. 167; Paul SKOBEL, *Das Jungfräuliche Klosterstift zur Heiligen Maria Magdalena von der Buße zu Lauban in Schlesien von 1320–1821*, Stuttgart – Aalen 1970, s. 359–360 (překlad listiny do němčiny s. 24–26); J. B. CARPZOV, *Ehren-Tempel I*, s. 298–299. Regest též J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 29. Z další literatury Piotr STEFANIAK, *Na chwałę Trojcy Swiętej*, Krakow 2011; Władisław BOCHNAK, *Dzieje Zakonu Magdalenek od Pokuty na Dolnym Śląsku i Łużycach*, Wrocław – Legnica 1996; Paul MAI, *Die Laubaner Magdalenerinnen (Niederschlesien) heute in Seyboldsdorf (Niederbayern). Blüte und Niedergang eines großen Frauenordens*, in: Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, hrsg. v. Winfried BECKER – Werner CHROBAK, Kallmünz/Opf. 1992, 413–429.

⁴⁶ P. STEFANIAK, *Na chwałę Trojcy*, s. 51nn. K Alžbětě ze Salzy podrobněji P. SKOBEL, *Das Jungfräuliche Klosterstift*, s. 170–173.

Kláster cisterciáček St. Marienthal založila v první třetině 13. století česká královna Kunhuta Štaufská s podporou svého chotě českého krále Václava I., s jehož mocenským zájmem patrně celá fundace souvisela. První písemná zmínka pochází z roku 1234, kdy Kunhuta darovala klášteru ves Seifersdorf (Siffridsdorf) se vším příslušenstvím a příjmy.⁴⁷ Jan Zdichytec se rovněž zamýšlí nad možností, že chtěl panovnický pár poskytnout již kolonizované oblasti duchovní centrum, neboť právě ve 30. letech 13. století se síť vesnic dotvářela.⁴⁸ Odlišně interpretuje založení kláštera Lars-Arne Dannenberg, který považuje za iniciátory vzniku purkrabí z Donína, na jejichž majetcích postupně vznikalo klášterní panství a první abatyši se měla podle klášterní tradice stát dokonce Adéla, dcera Oty z Donína.⁴⁹

První ustanovení českého krále Jana pro St. Marienthal pochází z roku 1323. Listinou vydanou 17. srpna v Praze potvrdil král Jan marienthalským cisterciáčkám deset hřiven ročního příjmu ze vsi Olbersdorf u Žitavy („...*decem marcarum redditus in Albertsdorff...*“), které klášteru věnoval Jindřich z Lipé, nejvyšší maršálek Českého království, dlouhodobý zástavní pán Žitavska⁵⁰ a významný mecenáš kláštera. Jindřich tak učinil patrně z osobních pohnutek, právě z Janovy listiny se dovídáme o existenci Jindřichovy dcery Markéty,⁵¹ která byla poslána do St. Marienthalu, aby pod řeholí sloužila Bohu („...*filiam suam ad claustrium in Syfridesdorff tradiderit, ut ibidem sub regularis habitus observancia domino famuletur...*“). Z listiny je také zřejmé, že Jindřich krále žádal, aby poskytnutý plat klášteru potvrdil.⁵²

Pozastavme se krátce nad mecenášstvím Jindřicha z Lipé, jenž věnoval St. Marienthalu patřičnou pozornost. Když v červenci roku 1309 darovali Jindřich a Petr

---

⁴⁷ CDLS I, s. 44–45, č. 27. J. ZDICHYNEC, *Marienthal v českém Žitavsku*, s. 123–125; TÝŽ, *Kláster Marienthal mezi králi*, s. 172–173; TÝŽ, *Kláster Marienthal*, s. 27–28. O okolnostech založení kláštera též K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterciáckého řádu III*, s. 18–29.

⁴⁸ J. ZDICHYNEC, *Kláster Marienthal mezi králi*, s. 173.

⁴⁹ Lars-Arne DANNENBERG, *Das Kloster St. Marienthal und die Burggrafen von Dohna. Überlegungen zur Gründung des Zisterzienserinnenklosters an der Neiße*, in: Neues Lausitzisches Magazin. Neue Folge 11, 2008, s. 88–104.

⁵⁰ Žitavsko bylo v držení Jindřicha z Lipé od roku 1305 do roku 1319, kdy bylo na doživotí přenecháno slezskému knížeti Jindřichu Javorskému. K tomu blíže Lenka BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást České koruny v letech 1319–1396*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 5, 1998, s. 67–90, zde s. 69.

⁵¹ V textu listiny však jméno Markéta uvedeno není.

⁵² CDLS I, s. 253, č. 177. Celé znění listiny též J. B. CARPZOV, *Ehren-Tempel I*, s. 345. Regesty R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 31; J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 31–32; RBM III, s. 350, č. 889; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 118, č. 100; CDM VII/3, s. 816, č. 212.

Listinu zmiňuje též Miloslav Sovadina, který ovšem nesprávně uvádí, že Jindřich z Lipé věnoval klášteru 20 hřiven ročního platu. Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království. Část 2.*, in: *Časopis Matice moravské* 121, 2002, s. 3–32, zde s. 24. J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 56–57. Schönfelder chybně klade vyhotovení listiny do roku 1331, stejně tak Hermann Gustav HASSE, *Geschichte der Sächsischen Klöster in der Mark Meissen und Oberlausitz*, Gotha 1888, s. 284–285. Listinu zmiňují též Gottlieb KORSCHOLT, *Geschichte von Olbersdorf bei Zittau*, Zittau 1864, s. 57–58; J. K. VYSKOČIL, *Náboženské poměry*, s. 70.

z Landskrone spolu se svými bratry marienthalským cisterciačkám alod ve vsi „*Syfridistorph*“, poté co zemřela jejich sestra Alžběta a její dcera Alke, objevila se na listině vedle pečeti opata Friedricha „de Cella“ (Altzelle v Míšeňsku)⁵³ a města Žitavy také Jindřichova pečť.⁵⁴ Ve prospěch řeholnic ze St. Marienthalu zasáhl Jindřich také v roce 1310, kdy stvrdil právní počin bratrů z Premtitz, kteří se v jeho prospěch vzdali dvou hřiven v Eckartsbergu.⁵⁵ Jindřich se na listinách pro klášter St. Marienthal neobjevuje jen jako svědek, ale sám nechal pro zdejší cisterciačky dvě listiny vydat. V dubnu 1311 klášteru stvrdil koupi platu jedné hřivny od Dětricha, řečeného Shewril,⁵⁶ a v roce 1315 věnoval St. Marienthalu majetek, který měl lénem v Eckartsbergu žitavský měšťan a konšel Haymann Steinruber.⁵⁷ V případě listiny lze poukázat na zajímavou okolnost. Mezi svědky zlistinění jsou současně uvedeni hned dva probošti kláštera (Petr a Konrád), kteří tu působili jako zástupci otce opata z míšeňského Altzelle. Kateřina Charvátová upozorňuje, že zdvojení proboštské funkce v ženském klášteře by bylo neobvyklé, proto usuzuje, že se jedná o písarský omyl vzniklý v prostředí Jindřichovy kanceláře.⁵⁸ V obou Jindřichových listinách vystupuje jako abatyše marienthalského konventu Sofie, jejíž úřadování spadá do let 1311–1326 a která pocházela z blíže neznámého šlechtického rodu spřízněného s Doníny.⁵⁹

Vraťme se ale k dceři Jindřicha z Lipé, již zná klášterní tradice pod jménem Markéta, která měla do kláštera vstoupit snad v roce 1321, což lze považovat za pravděpodobné. Pokud by totiž chtěla vstoupit mezi cisterciačky až v roce 1323, tedy v roce, kdy o ní máme první písemnou zprávu, patrně by volba podle Kateřiny Charvátové padla na ústav cisterciaček na Starém Brně, jež byl v témže roce založen Eliškou Rejčkou, jejímž životním druhem byl

---

⁵³ Klášter St. Marienthal byl podřízen opatu míšeňského kláštera Altzelle.

⁵⁴ *RBM* II, s. 950, č. 2187; R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 28; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 109–110, č. 68. Z literatury též Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: *Časopis Matice moravské* 122, 2003, s. 21–59, zde s. 33–34, 37; J. K. VYSKOČIL, *Náboženské poměry*, s. 70; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 49–50.

⁵⁵ Jmenovali se Jan, Jindřich, Lutold a Siegfried. *RBM* II, s. 958, č. 2205; *CDM* VII/3, s. 798, č. 182; R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 28–29; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 111, č. 74; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé II*, s. 37; J. K. VYSKOČIL, *Náboženské poměry*, s. 70; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 50.

⁵⁶ *RBM* III, s. 5–6, č. 13; R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 29; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 112, č. 77; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé II*, s. 38; J. K. VYSKOČIL, *Náboženské poměry*, s. 70; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 50–51.

⁵⁷ *RBM* III, s. 97, č. 237; R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 29–30; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 114, č. 84; M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé II*, s. 38; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 51.

⁵⁸ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu* III, s. 48.

⁵⁹ Tamtéž, s. 52, přehled všech abatyší s. 81.

právě Markétin otec.⁶⁰ Podle klášterní tradice se měla Markéta stát dokonce abatyší celého konventu, čemuž by odpovídal i její původ.

V souvislosti s osobou Jindřicha z Lipé lze poukázat ještě na jednu zajímavou souvislost. Poté co královna vdova Eliška Rejčka založila a bohatě nadala v roce 1323 již zmiňovaný ústav cisterciáček na Starém Brně a navázala tak na odkaz svého prvního manžela, našla za jeho zdi útočiště další z Jindřichových dcer, Kateřina, jež se později stala dokonce abatyší. Stejně jako St. Marienthal se dočkal hmotné podpory Jindřicha z Lipé i klášter na Starém Brně. Poté co Jindřich z Lipé v srpnu 1329 zemřel, stal se starobrněnský klášter místem jeho posledního odpočinku, stejně jako „jeho královy“ Elišky Rejčky, jež zemřela dva roky poté, co byla stavba kláštera dokončena († 1335).⁶¹

Po krátkém exkurzu o mecenášství Jindřicha z Lipé se ale vraťme zpět k českému králi Janovi. Další listinu pro St. Marienthal vydal v září 1331, v níž potvrdil koupi šesti lánů v Alt Ostritz, případně Altstadtu, („*in antiquo Ostros*“), které klášter zakoupil od bratří Jana, Václava a Oty z Donína. Nově nabytý majetek král osvobodil od odvádění jakýchkoli dávek, především od placení berně. V případě této listiny bych také zmínil souvislost s péčí o spásu duše panovníka. V samotné listině je uvedeno, že se jeptišky modlí za spásu královy duše („*...qui continuis deo famulantur obsequiis atque pro nobis et nostra salute libencius deum orant...*“).⁶²

Purkrabí z Donína patřili k významným donátorům St. Marienthalu, uvažuje se dokonce o nich jako o možných spoluzakladatelích kláštera či alespoň jako o inspirátorech královské fundace. Ačkoli toto tvrzení postrádá přímou oporu v pramenech, je nutné alespoň konstatovat, že území v okolí Ostritz, na kterém bylo klášterní panství založeno, patřilo před rokem 1234 Donínům a značná část půdy, kterou postupem let klášter získal, pocházela z domény tohoto rodu. Zmíněná listina krále Jana je pro toto tvrzení nejlepším důkazem.⁶³

---

⁶⁰ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 52–53; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 56–57; G. KORSCHLITZ, *Geschichte von Olbersdorf*, s. 57.

⁶¹ K starobrněnskému klášteru cisterciáček blíže Klára BENEŠOVSKÁ, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula Sanctae Mariae*, in: *Královský snatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 2010, s. 488–496; Jiří KUTHAN, *Kláštery cisterciáček v českých zemích*, in: *TÝŽ, Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis*, Praha 2005, s. 365–416; TÝŽ, *Královna Alžběta Rejčka († 1335)*, in: *Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009*, s. 113–128.

⁶² *CDLS I*, s. 293–294, s. 209. Regesty též R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 35; *RBM III*, s. 710, č. 1822; *CDM VII/3*, s. 865, č. 281; J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 36; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 123, č. 116. Z literatury J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 57; H. G. HASSE, *Geschichte der Sächsischen Klöster*, s. 285.

⁶³ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 38, 66.

První polovinu 14. století lze považovat za dobu neklidu, který způsobila jednak rivalita měst Žitavy a Zhořelce, jednak spory mezi Žitavou a pány z Donína. V důsledku těchto konfliktů byl kraj zmítán drobnou válkou, na níž se podílela jak česká, tak hornolužická šlechta soupeřící s Žitavou a dalšími hornolužickými městy. Rovněž přibývalo sporů mezi městy samotnými, která se nakonec v roce 1346 spojila do svazku tzv. Šestiměstí s cílem zabezpečit regionu větší klid.⁶⁴

Právě v této době vydal král Jan nejvýznamnější listinu pro St. Marienthal. Je zajímavé, že k jejímu vydání došlo 12. července 1346, tedy den po volbě Janova syna Karla římským králem a v samotném závěru králova života, „*in monasterio Meynevelt*“.⁶⁵ Učinil tak na naléhavou žádost řeholnic a v naději na posmrtný život a pro spásné vykoupení jeho předchůdců a předků („...*ob spem vite eterne ob remediumque salutare predecessorum parentum nostrorum*...“). Král rozšířil jurisdikci kláštera i na hrdelní zločiny, konfirmoval mu práva k městečku Ostritz, potvrdil jmenovitě klášterní zboží na Žitavsku a část majetků v Seifersdorfu osvobodil od placení berně. Rovněž nařídil, aby královští úředníci nevymáhali na klášteře pohostinství či mimořádné platy. Celý ústav následně svěřil do ochrany Janovi z Donína a představitelům města Žitavy.⁶⁶

Na předešlých stranách jsem se pokusil rozebrat všechny příslušné Janovy listiny, které pro klášter St. Marienthal vydal. Ačkoli by se mohlo zdát, že při celkovém počtu tří listin jde o zanedbatelný počín, opak je pravdou. Obdobně jako u budyšínské kolegiátní kapituly, i v případě St. Marienthalu Jan navázal na odkaz svých předchůdců. Protože listiny členů přemyslovského rodu byly již mnohokrát v literatuře reflektovány, zevrubně jsem se jimi nezabýval, nicméně pro komparaci počtu vydaných listin v „zakladatelském“ přemyslovském období a dobou vlády Jana Lucemburského, bych rád upozornil na skutečnost, že královna Kunhuta Štaufská, která stála u zrodu kláštera St. Marienthal, vydala pro zdejší cisterciáčky celkem dvě listiny a v případě jedné byla spoluvydavatelkou vedle svého manžela Václava I., který klášteře vydal dokonce pět listin. Stejný počet listin jako Jan

---

⁶⁴ K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 40; J. ZDICHYNEC, *Kláster Marienthal mezi králi*, s. 177. Ke vzniku Šestiměstí i poměrům v Horní Lužici blíže L. BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko*, s. 71–73.

⁶⁵ Podle Hildegard Zeletzki se jedná o dnešní Münstermaifeld nedaleko Koblenz. Hildegard ZELETZKI, *Von der Eifel in die Oberlausitz. Zwischen Münstermaifeld und Prag: „Gold war wie eine Brücke zwischen Himmel und Erde“*, in: *Ora et labora* 45, 2012, s. 7–10.

⁶⁶ *CDLS I*, s. 374–377, č. 257; celé znění listiny též J. B. CARPZOV, *Ehren-Tempel I*, s. 347–348. Regesty též R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 40–41, *RBM IV*, s. 698, č. 1742; J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 45–46; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 135, č. 157. Listinu rozebírají též K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu III*, s. 40–41; J. ZDICHYNEC, *Kláster Marienthal mezi králi*, s. 177; TÝŽ, *Ex fastigio dignitatis*, s. 207; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 61–63.

Lucemburský adresoval klášteru také Přemysl Otakar II., zatímco Václav II., obecně považovaný za podporovatele cisterciáků, pro zdejší konvent vydal pouze jednu písemnost.⁶⁷

Dalším významným mecenášem kláštera St. Marienthal byl také již zmiňovaný slezský kníže Jindřich Javorský, zástavní pán Žitavska v letech 1319–1346, jenž nechal pro zdejší konvent cisterciacek vyhotovit čtyři listiny, které se týkaly zejména majetkových záležitostí. První z nich vydal v roce 1322, poté co jeden z jeho leníků Ota z Heinrichsdorfu (dnešní Großhennersdorf) postoupil tamním řeholnicím les, který se nacházel mezi Heinrichsdorfem a Withendorfem (dnešní Wittgendorf). Ve zdech St. Marienthalu totiž žily Otovy neteře Alžběta a Kunhuta, což patrně podnítilo jejich strýce k daru, který kníže Jindřich potvrdil.⁶⁸ Z Jindřichovy listiny z roku 1327 se dovídáme o sporu kvůli koupi příjmu v Ostritz, který vzplál mezi klášterem na jedné straně a farářem Otou, Jindřichem, Janem a Otou z Donína na straně druhé. Celý spor byl urovnán až souhlasem s navýšením kupní ceny.⁶⁹ Také listina z roku 1332 se týká rozšiřování klášterního panství.⁷⁰ Poslední z listin javorského knížete je datována v roce 1338, kdy Jindřich klášteru konfirmoval čtyři hřivny ročního příjmu ze vsi Reichenau (dnešní Bogatyně v Polsku), kterých se ve prospěch konventu vzdal Walter z Grislaui a jeho syn Ota. Mezi svědky je uveden dokonce Petr (Peschon) z Uechtritz, žitavský zemský fojt a Jindřichův vazal.⁷¹

Druhým ústavem cisterciacek v Horní Lužici byl klášter St. Marienstern, který založili páni z Kamence roku 1248. Za hlavního fundátora lze ovšem považovat Bernarda III. z Kamence, pozdějšího rádce Václava II. a míšeňského biskupa, jenž klášter hmotně

---

⁶⁷ Přehledný soupis listin pro St. Marienthal Manfred KOBUCH, *Dochování listin kláštera Marientálského. (Se zvláštním zřetelem na český diplomatický materiál)*, Československý časopis historický 12, 1964, č. 5, s. 718–725; J. ZDICHYNEC, *Klášter Marienthal mezi králi*, s. 209–213.

⁶⁸ *CDLS I*, s. 252–253, č. 176 (listinu datuje do září 1322). Autoři registářů datují listinu do února 1322. R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 30–31; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 118, č. 99. Dále J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 52.

⁶⁹ *CDLS I*, s. 270–272, č. 192; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 120–121, č. 109; R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 33–34; *Codex diplomaticus Silesiae XXII*. Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333, hrsg. v. Colmar GRÜNHAGEN – Konrad WUTKE, Breslau 1903, s. 25, č. 4685; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 54.

⁷⁰ *CDLS I*, s. 310–311, s. 223 (obsahuje četné chyby); R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 36; J. PROCHNO (Hg.), s. 124, č. 119; *Codex diplomaticus Silesiae XXIX*. Regesten zur schlesischen Geschichte 1334–1337, hrsg. v. Konrad WUTKE – Erich RANDT – Hans BELLÉE, Breslau 1923, s. 99, č. 5663. Autoři všech edic se navzájem liší v dataci vydání listiny i ve výši postoupeného příjmu.

⁷¹ *CDLS I*, s. 272–273, č. 193, v němž je listina chybně datována do roku 1328. Regesty již se správným uvedením roku R. DOEHLER (Hg.), *Diplomatarium*, s. 39–40; J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 129, č. 135; *Codex diplomaticus Silesiae XXX*. Regesten zur schlesischen Geschichte 1338–1342, hrsg. v. Konrad WUTKE – Erich RANDT, Breslau 1930, s. 17, č. 6085; J. B. SCHÖNFELDER, *Urkundliche Geschichte St. Marienthal*, s. 59–60. K Petrovi z Uechtritz Hermann KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: *Neues Lausitzisches Magazin* 53, 1877, s. 158–421, zde s. 239.

zabezpečil.⁷² Ve svých počátcích klášter disponoval příjmy z kameneckého špitálu, kde cisterciáčky krátce přebývaly, z kamenecké fary a fary v Crostwitz. Postupně se klášter ale stal jedním z největších pozemkových vlastníků v Horní Lužici, který se těšil přízni zdejších zeměpánů.⁷³

Stejně jako v případě St. Marienthalu vydal Jan Lucemburský i pro St. Marienstern tři listiny, což nelze považovat za malý počet, naopak to dokládá králův zájem o církevní poměry v Horní Lužici. První z Janových písemností je datována v květnu 1327. Král Jan v ní klášteru potvrdil koupi poplužního dvora „Kaseritz“ (dnešní ves Caseritz, severně od Crostwitz), jehož roční výnos měl činit tři hřivny. Poplužní dvůr klášteru prodali bratři Albert a Czenko z Gusk.⁷⁴ Patrně za nejvýznamnější z celého souboru králových ustanovení lze považovat listinu vydanou v Lucemburku roku 1330, v níž král Jan potvrdil klášteru „...donaciones, libertates et gracias...“, poté co byl o to jeptiškami požádán. Zároveň přikázal „capitaneis, aduocatis seu officiatis nostris“, aby konfirmovaná darování, svobody a milosti neporušovali.⁷⁵ Poslední ustanovení pro Marienstern nechal král vyhotovit v září 1332. Jedná se o konfirmaci donace tří hřiven ze vsi „Leubobel“ (Liebon, východně od Mariensternu), které klášteru daroval Wylrikus (Ulrich) z Koperitz.⁷⁶

Všechny vydané písemnosti spadají do období, kdy úřad abatyše v St. Mariensternu zastávala patrně Utha (Ottilia), o níž není mnoho známo, doložena je totiž pouze k roku 1333, ale je pravděpodobné, že do úřadu nastoupila brzy po abatysi Kunhutě (doložena 1301–1317), jelikož k roku 1317 je jistá Utha zmiňována jako převorka. Právě v době úřadování abatyše Uthy došlo jak k růstu klášterního zboží,⁷⁷ což dokládají i Janovy listiny, tak k různým

---

⁷² Zeit und Ewigkeit, s. 43, k Bernardovi z Kamence s. 46–47. Z českého prostředí například Kateřina CHARVÁTOVÁ, Bernard z Kamenice, politik ve službách Václava II., in: Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 20, 1998, č. 6, s. 2–5.

⁷³ Siegfried SEIFERT, Die Geschichte des Klosters St. Marienstern 1248–1998. Ein Überblick, in: 750 Jahre Kloster St. Marienstern. Festschrift, hrsg. v. Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, Halle an der Saale 1998, s. 57–64, zde s. 57.

⁷⁴ Archiv Kloster St. Marienstern, listina č. 82, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdo.com/urkunden/14-jahrhundert/> [náhled 3. 2. 2020]. Zmínky též u H. KNOTHE, Urkundliche Geschichte, s. 44; A. HITSCHFEL, Chronik, s. 82.

⁷⁵ Die Urkunden des Klosters Marienstern, s. 25–26, č. 19. Regest též Archiv Kloster St. Marienstern, listina č. 83, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdo.com/urkunden/14-jahrhundert/> [náhled 3. 2. 2020]. Listinu zmiňuje též H. KNOTHE, Urkundliche Geschichte, s. 43 v souvislosti s odstoupením Zhořelecka ze strany Jindřicha Javorského (1329).

⁷⁶ Archiv Kloster St. Marienstern, listina č. 86, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdo.com/urkunden/14-jahrhundert/> [náhled 3. 2. 2020]. Na zmíněných stránkách klášterního archivu je patrně chybně uveden rok vydání listiny. Zmínky též H. KNOTHE, Urkundliche Geschichte, s. 45; A. HITSCHFEL, Chronik, s. 82.

⁷⁷ Zmínil bych například darování Dětricha z Haugwitz, jehož dcera v Mariensternu působila. Je zajímavé, že zmiňovaná dcera se jmenovala Utha. H. KNOTHE, Urkundliche Geschichte, s. 44; A. HITSCHFEL, Chronik, s. 82.

sporům.⁷⁸ Její následnicí se stala Adéla z Koldic, která je doložena v letech 1334–1355.⁷⁹ V případě St. Mariensternu je nutné podotknout, že klášterní zboží se rozkládalo jak v Budyšínsku, tak ve Zhořelecku, kde byl do roku 1329 zeměpánem slezský kníže Jindřich Javorský, který pro zdejší konvent vydal v roce 1320 dvě listiny. Jindřich udělil klášteřu práva, která mu příslušela ke vsi Kunnersdorf (dnes součást městečka Bernstadt auf dem Eigen) a vzal klášter a jeho vlastnictví pod svou ochranu.⁸⁰

Z dalších církevních institucí, kterým král Jan věnoval pozornost, je nutné zmínit špitály, jejich součástí býval zpravidla i sakrální prostor. Velice zajímavá je Janova listina pro zhořelecký špitál z ledna 1337. Z listiny samotné se dovídáme, že se před krále dostavil zhořelecký měšťan Ulmann aus der Münze („*Vlmannus de dote*“), jenž se zřekl ve prospěch českého krále příjmu osmi hřiven ročně ve vsi Leschwitz (dnešní Weinhübel, část Zhořelce), kterou držel i s patronátním právem farního kostela. Ze zmíněných osmi hřiven král daroval zhořeleckému špitálu roční příjmy ve výši čtyř hřiven, protože chtěl tímto darováním „*thesaurus thesaurizare celestes*.“ Zbylé čtyři hřivny i se zmíněným patronátním právem postoupil zhořeleckým měšťanům.⁸¹ Zajímavé ovšem je, že z listiny není patrno, který ze zhořeleckých špitálů byl příjemcem králova daru, protože se v ní hovoří pouze o příjmu „*hospitalis informorum ibidem in Goerlitz*.“ V úvahu připadá špitál u sv. Ducha, který ležel na břehu Nisy u Staroměstského mostu a jehož počátky lze klást do 13. století, nebo špitál sv. Jakuba.⁸² Na rozdíl od této rozporuplné listiny českého krále Jana pro jeden ze zhořeleckých špitálů, víme, že Jindřich Javorský nechal vyhotovit listinu pro druhý ze zmíněných špitálů. Kníže Jindřich touto listinou, kterou vydal již v dubnu 1320, udělil svatojakubskému špitálu les, který se nacházel v blízkosti vsi Heinrichsdorf a jehož dřívějším vlastníkem byl zhořelecký měšťan Apeczko z Ojvína. Mezi svědky nalezneme i zhořeleckého purkmistra Hermana Wykera.⁸³

---

⁷⁸ K různým sporům, které klášter vedl, blíže H. KNOTHE, *Urkundliche Geschichte*, s. 45; A. HITSCHFEL, *Chronik*, s. 82–83.

⁷⁹ Adéla nebyla jedinou příslušnicí rodu Koldiců, která se stala abatyší v St. Mariensternu. Byly jimi Mofka (Monika) z Koldic a Amabilia z Koldic. K rodu Koldiců blíže Tobiáš JIRSÍK, *Česká větev rodů pánů z Koldic na dvoře Lucemburků*, netištěná bakalářská práce FF UK, Praha 2015, zde s. 22. Přehled všech abatyší mariensternského ústavu cisterciáček lze nalézt na webových stránkách klášterního archivu: <https://archiv-marienstern.jimdo.com/marienstern/marienstern-kataloge/%C3%A4btissinnen/>.

⁸⁰ H. KNOTHE, *Urkundliche Geschichte*, s. 43. Archiv Kloster St. Marienstern, listiny č. 78, 79, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdo.com/urkunden/14-jahrhundert/> [náhled 3. 2. 2020].

⁸¹ *CDLS*, s. 317–318, č. 228. Regest též J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 29.

⁸² Ke zhořeleckým špitálům blíže Richard JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz, Bd. 1, 7–12, Topographie der Stadt Görlitz, Görlitz 1927–1934*, s. 782–790.

⁸³ *CDLS I*, s. 244, č. 169. Regesty též J. PROCHNO (Hg.), *Regesten*, s. 117, č. 97; J. G. ZOBEL, *Verzeichniss I*, s. 29. Zmínka o Apeczkovi z Ojvína Christian Adolph PESCHECK, *Kleine Chronik des Oybins, Zittau 1846*, s. 4.

Druhým z obdarovaných špitálů byl špitál sv. Ducha v Budyšíně, který byl založen ve 13. století. Listinou vydanou 26. dubna 1345 v táboře před městem Svídnice⁸⁴ král Jan spolu se svým synem Karlem, markrabětem moravským, povolil budyšínským měšťanům provádět peněžní obchody ve výši osmi kop pražských grošů („*octo sexagenarum grossorum Pragensium*“) ve prospěch zmíněného špitálu. Král tak učinil na základě proseb budyšínských měšťanů („...*dilecti nobis ciues Budyssinenses nobis supplicarint...*“), což poukazuje na pravomoc města nad správou špitálu, a osobně dar motivoval spásou své duše („*animorum nostrorum remedio et salute*“).⁸⁵ Silke Kosbab se domnívá, že král Jan chtěl tímto privilegiem připravit budyšínské měšťany na blížící se změnu panovníka a zajistit svému synovi jejich náklonnost, což považuji za opodstatněnou domněnku.⁸⁶

Závěr

Petr Žitavský, opat kláštera na Zbraslavi, ve své kronice často bědoval nad úpadkem klášterů, které musely čelit hospodářskému tlaku krále Jana. Výsledky předkládané práce ale tvrzení, že církevní poměry byly Janu Lucemburskému lhostejné, nepotvrzují. Podpora církve byla jedním z atributů středověkého panovníka, čehož se držel i král Jan. Ve vedlejších zemích České koruny s ním sice není spojena žádná velká fundace, ale nesmíme zapomínat ani na méně okázalé formy zbožnosti a podpory církve. Klášterní síť byla navíc ve 14. století již dotvořena a králi se pro velkolepá založení nedostávalo finančních prostředků. Nicméně soubor jedenácti listin pro hornolužické církevní instituce nelze považovat za malý. Ačkoli mnohé listiny vydával král Jan na žádost tamních institucí, nikoliv z vlastního popudu, a převážná část z nich se týkala majetkových záležitostí, nalezneme v jeho ustanoveních i důkazy osobní zbožnosti (nadace spojené s péčí o spásu duše krále a jeho blízkých). Janova podpora byla cílena zvláště na významné hornolužické církevní instituce, které se mohly stát oporou jeho moci v zemi. Ve světle výzkumu se jako zajímavé jeví také mecenášství knížete

---

⁸⁴ Král Jan obléhal Svídnici jako odplatu za zajetí kralevice Karla v polské Kališi. Bolka II. Svídnického totiž podezřívá z podílu na tomto incidentu, a proto 27. dubna 1345 zaútočil na jeho rezidenční město, které se mu ale nepodařilo dobýt. L. BOBKOVÁ, *Jan Lucemburský*, s. 325.

⁸⁵ Privilegium je dnes uchováno v budyšínském městském archivu. Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, listina č. 0019, dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0019/charter> [náhled 3. 2. 2020]. Celé znění listiny CDLS I, s. 365–366, č. 250; Silke KOSBAB, *Das Privileg König Johannis von Böhmen zum Zinskauf des Budissiner Hospitals 1345. Eine majestätische Geste für ein Hospital am Rande der Stadt*, in: *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století*, edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (= Korunní země v dějinách českého státu IV), Praha 2009, s. 256–266, zde s. 263–265 (i s překladem listiny do německého jazyka a důkladným rozbořením listiny). Regesty též J. G. ZOBEL (Hg.), *Verzeichniss I*, s. 44; *RBM IV*, s. 618, č. 1539; *CDM VII/1*, s. 437, č. 600 (všechny registry s datací 27. 4. 1345).

⁸⁶ S. KOSBAB, *Das Privileg*, s. 261; S. KOSBAB – K. WENZEL, *Bautzens verschwundene Kirchen*, s. 91.

Jindřicha Javorského, někdejšího Janova konkurenta v boji o Horní Lužici a doživotního zástavního držitele Žitavy a Lubáně.

Resumé

K předním ctnostem středověkého panovníka patřila podpora církve. V případě českého krále Jana Lucemburského zůstávala donedávna tato činnost stranou pozornosti badatelů. Přestože problematika Janova církevního mecenášství je dnes již v literatuře reflektována, nikdo do něho dosud nezařadil oblasti, které se díky úspěšné politice krále Jana staly nedílnou součástí českého státu. Jednou z nich byla i Horní Lužice, kterou v letech 1319–1329 získal pod bezprostřední vládu českého krále. Výsledky předkládané práce dokládají Janův zájem o církevní poměry i v této oblasti, o čemž svědčí celkem jedenáct listin určených zdejšími institucím. Ačkoli se jednalo zejména o konfirmace starších práv či donací, které ale nelze považovat za zcela samozřejmé či bezcenné, objevují se v Janových písemnostech i nově udělené výsady, přísliby ochrany a také dary. V některých z králových ustanovení je zachytitelná i osobní angažovanost dárce, který v duchu dobových zvyklostí váže nadaci na péči o duši svou a rodinných příslušníků. Příjemci většiny Janových listin byly kolegiální kapitula v Budyšíně a kláštery cisterciáček St. Marienthal a St. Marienstern, tedy bohaté církevní instituce, které mohly být oporou královské moci v této oblasti. V tomto smyslu bylo též důležité, že král Jan navázal na politiku českých králů z rodu Přemyslovců a nástup Lucemburků na český trůn tak znamenal opětné navázání na askánskou vládou přerušenu kontinuitu vzájemných vztahů mezi českými panovníky a církevními institucemi na území Horní Lužice.

Seznam pramenů a literatury

Prameny a edice

Archiv Kloster St. Marienstern, dostupné z: <https://archiv-marienstern.jimdofree.com/marienstern/>

Archivverbund Stadtarchiv/Staatsfilialarchiv Bautzen, dostupné z: <https://www.monasterium.net/mom/DE-AVBautzen/Urkunden/0019/charter>

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VII/1–3, ed. Josef CHYTIL, Brno 1858–1864

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae: II, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1912; III/2, ed. Zdeněk KRISTEN, Praha 1962.

Codex diplomaticus Lusatiae superioris. Sammlung der Urkunden für die Geschichte des Margrafthums Ober-Lausitz I, hrsg. v. Gustav KÖHLER, Görlitz 1856.

Codex diplomaticus Silesiae XXII. Regesten zur schlesischen Geschichte 1327–1333, hrsg. v. Colmar GRÜNHAGEN – Konrad WUTKE, Breslau 1903

Codex diplomaticus Silesiae XXIX. Regesten zur schlesischen Geschichte 1334–1337, hrsg. v. Konrad WUTKE – Erich RANDT – Hans BELLÉE, Breslau 1923

Codex diplomaticus Silesiae XXX. Regesten zur schlesischen Geschichte 1338–1342, hrsg. v. Konrad WUTKE – Erich RANDT, Breslau 1930

Diplomatarium Vallis S. Mariae monasterii sanctimonialium ord. cisterciensis. Die Urkunden des königlichen Jungfrauenstifts und Klosters Cistercienser-Ordens zu St. Marienthal, hrsg. v. Richard DOEHLER (= Sonderdruck Neues Lausitzisches Magazin 78, 1902)

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I–IV, ed. Karel Jaromír ERBEN – Josef EMLER, Praha 1855–1892

Regesten zur Geschichte der Stadt und des Landes Zittau, hrsg. v. Joachim PROCHNO, in: Neues Lausitzisches Magazin 13, 1937, s. 79–198

Die Urkunden des Klosters Marienstern, herausgen. aus Neues Lausitzisches Magazin 35, 1859

Literatura

BENEŠOVSKÁ, Klára, *Královna Eliška Rejčka a klášter cisterciáček Aula Sanctae Mariae*, in: *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 2010, s. 488–496

BOBKOVÁ, Lenka *Budyšínsko a Zhořelecko, součást České koruny v letech 1319–1396*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 5, 1998, s. 67–90

BOBKOVÁ, Lenka, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018

BOBKOVÁ, Lenka, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993

BOBKOVÁ, Lenka – VALENTOVÁ, Kateřina, *Listiny Jana Lucemburského a Karla IV. v kapitulním archivu v Budyšíně*, in: *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, edd. Ivan HLAVÁČEK – Jan HRDINA, Praha 1998, s. 71–83

BOHÁČ, Zdeněk, *Die Zisterzienserklöster in der Lausitz und ihre Beziehung zu den Böhmischen Ländern*, in: *TÝŽ, České země a Lužice*, Tišnov 1993, s. 27–39

BOCHNAK, Władisław, *Dzieje Zakonu Magdalenek od Pokuty na Dolnym Śląsku i Łużycach*, Wrocław – Legnica 1996

CARPZOV, Johann Benedikt, *Neueröffneter Ehren-Tempel Merckwürdiger Antiquitaeten des Marggrafthums Ober-Lausitz I*, Leipzig – Budissin 1719

DANNENBERG, Lars-Arne, *Das Kloster St. Marienthal und die Burggrafen von Dohna. Überlegungen zur Gründung des Zisterzienserinnenklosters an der Neiße*, in: *Neues Lausitzisches Magazin. Neue Folge* 11, 2008, s. 88–104

Die Bettelorden in den beiden Lausitzen. Geschichte – Architektur – Kunst, hrsg. v. Annegret GEHRMANN – Dirk SCHUMANN – Marius WINZELER, Berlin 2017

GROSSER, Samuel, *Lausitzische Merkwürdigkeiten. Darinnen von Beyden Marggraffthüimern*, Leipzig – Budissin 1714

HASSE, Hermann Gustav, *Geschichte der Sächsischen Klöster in der Mark Meißen und Oberlausitz*, Gotha 1888

HITSCHFEL, Alexander, *Chronik des Cisterzienserinnenklosters Marienstern in der königlich sächsischen Lausitz*, Opitz – Warnsdorf 1894

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Fundace českých králů ve 14. století*, in: TÁŽ, *Svět české středověké církve*, Praha 2010, s. 106–162

HRACHOVEC, Petr, *Johanité v náboženském životě na Žitavsku*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2006

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Bernard z Kamenice, politik ve službách Václava II.*, in: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 20, 1998, č. 6, s. 2–5

CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420. Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Praha 2018

IWANCZAK, Wojciech, *Jan Lucemburský. Dějiny bouřlivého života a hrdinné smrti českého krále a lucemburského hraběte v jednadvaceti obrazech*, Praha 2018

JECHT, Richard, *Geschichte der Stadt Görlitz, Bd. 1, 7–12, Topographie der Stadt Görlitz*, Görlitz 1927–1934, s. 326–832

JIRSÍK, Tobiáš, *Česká větev rodů pánů z Koldic na dvoře Lucemburků*, netištěná bakalářská práce FF UK, Praha 2015

KINNE, Hermann, *Das Kollegiatstift st. Petri zu Bautzen von der Gründung bis 1569* (= *Germania Sacra, Dritte Folge, Die Bistümer der Kirchenprovinz Magdeburg. Das (exempte) Bistum Meissen I*), Berlin – Boston 2014

KNOTHE, Hermann, *Die Pröpste des Kollegiatstifts St. Petri zu Bautzen von 1221–1562*, in: *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde* 11, 1890, s. 17–46

KNOTHE, Hermann, *Urkundliche Geschichte des Jungfrauenklosters Marienstern, Cisterzienserordens, in der Königl. Sächs. Oberlausitz von der Zeit seiner Gründung bis Anfang des sechszehnten Jahrhunderts*, Dresden 1871

KNOTHE, Hermann, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: Neues Lausitzisches Magazin 53, 1877, s. 158–421

KOBUCH, Manfred, *Dochování listin kláštera Marientského. (Se zvláštním zřetelem na český diplomatický materiál)*, Československý časopis historický 12, 1964, č. 5, s. 718–725

KORSCHULT, Gottlieb, *Geschichte von Olbersdorf bei Zittau*, Zittau 1864

KOSBAB, Silke, *Das Privileg König Johanns von Böhmen zum Zinskauf des Budissiner Hospitals 1345. Eine majestätische Geste für ein Hospital am Rande der Stadt*, in: Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století, edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (= Korunní země v dějinách českého státu IV), Praha 2009, s. 256–266

KOSBAB, Silke – WENZEL, Kai, *Bautzens verschwundene Kirchen*, Bautzen 2008

KUTHAN, Jiří, *Kláštery cisterciáček v českých zemích*, in: TÝŽ, Gloria Sacri Ordinis Cisterciensis, Praha 2005, s. 365–416

KUTHAN, Jiří, *Královna Alžběta Rejčka († 1335)*, in: Chrám Svatého Ducha a královna Eliška Rejčka v Hradci Králové 1308–2008. Historická tradice v dějinách města. Od chrámu ke katedrále. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 15. a 16. října 2008 v Hradci Králové, Ústí nad Orlicí 2009, s. 113–128

MAI, Paul, *Die Laubaner Magdalenerinnen (Niederschlesien) heute in Seyboldsdorf (Niederbayern). Blüte und Niedergang eines großen Frauenordens*, in: Staat, Kultur, Politik. Beiträge zur Geschichte Bayerns und des Katholizismus. Festschrift zum 65. Geburtstag von Dieter Albrecht, hrsg. v. Winfried BECKER – Werner CHROBAK, Kallmünz/Opf. 1992, 413–429

PESCHECK, Christian Adolph, *Kleine Chronik des Oybins*, Zittau 1846

REYMANN, Richard, *Geschichte der Stadt Bautzen*, Bautzen 1902

SEIFERT, Siegfried, *Die Geschichte des Klosters St. Marienstern 1248–1998. Ein Überblick*, in: 750 Jahre Kloster St. Marienstern. Festschrift, hrsg. v. Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, Halle an der Saale 1998, s. 57–64

SCHÖNFELDER, Joseph Bernhard, *Urkundliche Geschichte des Königlichen Jungfrauenstifts und Klosters St. Marienthal, Cistercienser-Ordens, in der Königlichen Sächsischen Oberlausitz*, Zittau 1834

SCHWARZBACH, Franz, *Geschichte der Kollegiatkirche und Kollegiatstiftes St. Petri zu Bautzen im Mittelalter*, in: *Neues Lausitzisches Magazin* 105, 1929, s. 76–113

SKOBEL, Paul, *Das Jungfräuliche Klosterstift zur Heiligen Maria Magdalena von der Buße zu Lauban in Schlesien von 1320–1821*, Stuttgart – Aalen 1970

SOVADINA, Miloslav, *Jindřich z Lipé I. První muž království. Část 2.*, in: *Časopis Matice moravské* 121, 2002, s. 3–32

SOVADINA, Miloslav, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: *Časopis Matice moravské* 122, 2003, s. 21–59

SPĚVÁČEK, Jiří, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994

STEFANIAK, Piotr, *Na chwale Trojcy Swietej*, Krakow 2011

VAŠEK, Zdeněk, „...aby se jim více líbilo modlit se dnem i nocí za nás“. *Donace v českých zemích ve vrcholném středověku*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2008

VAŠEK, Zdeněk, *Zbožná nadání příslušníků panovnické rodiny a další projevy jejich přízně církvi v letech 1310–1333 (1335)*, in: *Historie – Otázky – Problémy* 3, 2011, č. 2, s. 55–67

VAŠEK, Zdeněk, *Zbožné dary v českém středověku*, netištěná disertační práce FF UK, Praha 2016

VYSKOČIL, Jan Kapristán, *Náboženské poměry v dějinách Žitavska*, in: *Žitavsko v českých dějinách. Sborník prací členů Výzkumného vědeckého sboru při koordinačním hraničním výboru v Praze*, edd. Antonín FRINTA – Hugo ROKYTA, Praha 1947, s. 58–88

WENZEL, Kai – MITZSCHERLICH, Birgi – WOHLFARTH, Nicole, *Der Dom St. Petri zu Bautzen*, Bautzen 2016

WINZELER, Marius, *St. Marienstern. Der Stifter, sein Kloster und die Kunst Mitteleuropas im 13. Jahrhundert*, Wettin-Löbejün 2011

ZDICHYNEC, Jan, „*Ex fastigio dignitatis assumpte et regie nostre maiestatis*“. *Panovnická moc a cisterciácké kláštery v Horní a Dolní Lužici ve 13. – 15. století*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, edd. Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ, Praha – Litomyšl 2005, s. 205–218

ZDICHYNEC, Jan, *Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234–1547)*, in: Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku, edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC (= Korunní země v dějinách českého státu I), Ústí nad Labem 2003, s. 166–218

ZDICHYNEC, Jan, *Klášter Marienthal v Horní Lužici*, netištěná diplomová práce FF UK, Praha 2002

ZDICHYNEC, Jan, *Marienthal v českém Žitavsku od založení do husitských válek*, in: Gotické umění a jeho historické souvislosti I, edd. Jaromír HOMOLKA – Michaela HRUBÁ – Petr HRUBÝ – Michaela OTTOVÁ, Ústí nad Labem 2001, s. 107–145

Zeit und Ewigkeit. 128 Tage in St. Marienstern, Ausstellungskatalog, hrsg. v. Judith OEXLE – Markus BAUER – Marius WINZELER, Halle an der Saale 1998

ZELETZKI, Hildegard, *Von der Eifel in die Oberlausitz. Zwischen Münstermaifeld und Prag: „Gold war wie eine Brücke zwischen Himmel und Erde“*, in: Ora et labora 45, 2012, s. 7–10

750 Jahre Kloster St. Marienstern, hrsg. v. Karlheinz BLASCHKE – Heinrich MAGIRIUS – Siegfried SEIFERT, Halle/Saale 1998

Přílohy

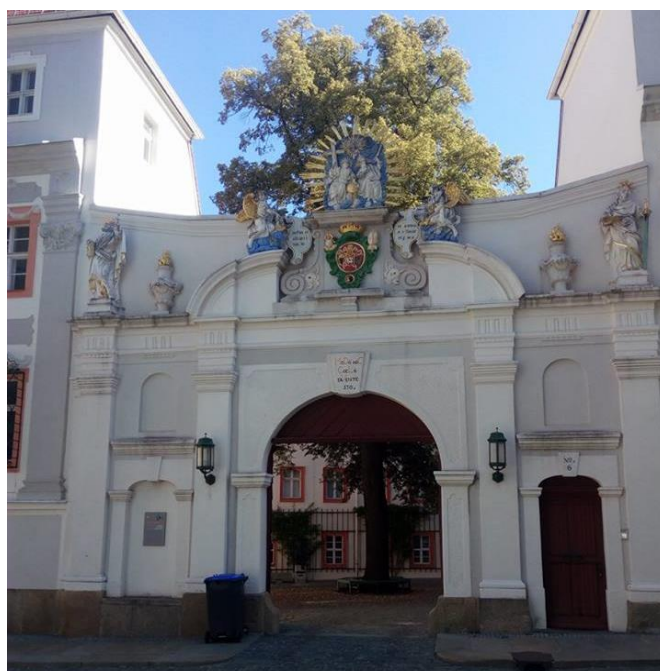
Obrazová dokumentace

Kolegiátní chrám sv. Petra v Budyšíně

Zdroj: archiv autora

Děkanát budyšínské kapituly, současný stav

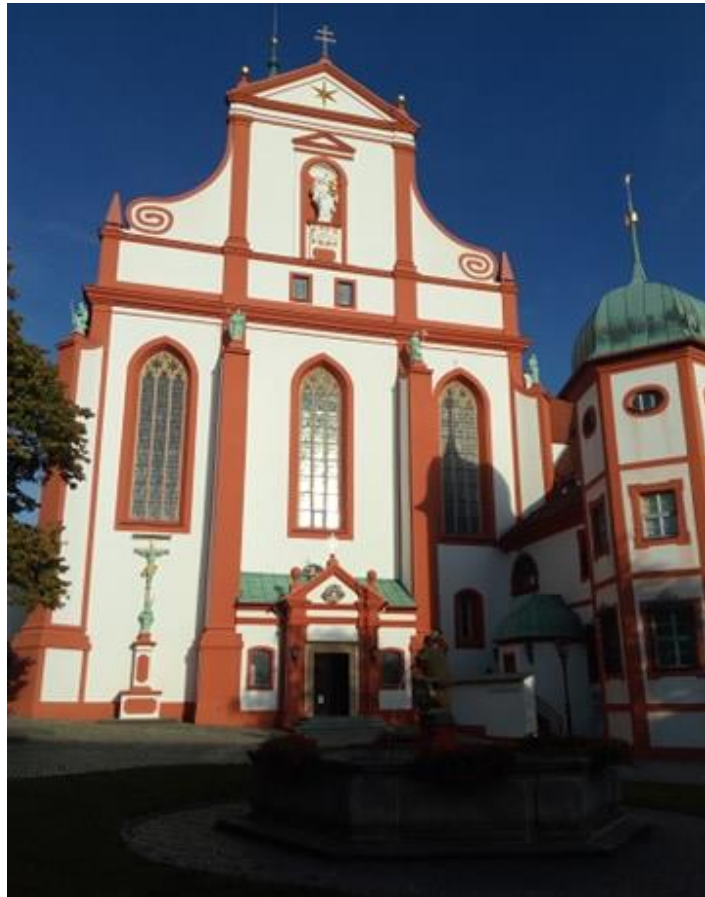
Zdroj: archiv autora

Klášter St. Marienthal, současný stav

Zdroj: archiv autora

Klášterní kostel St. Marienstern, současný stav

Zdroj: archiv autora